

Ægteskaber, Fødsler og Dødsfald 1760—69.

Edv. Ph. Mackeprang.

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/nto/nto_3rk-PDF/nto_3rk_0014_88265.pdf

pdf genereret den : 24-1-2006

Ægteskaber, Fødsler og Dødsfald 1760—69.

Af

Edv. Ph. Mackeprang.

Den 15. August 1769 blev der foretaget en almindelig Tælling af Indbyggerne i den danske Konges samtlige europæiske Lande. De indkomne Lister blev efter kgl. Befaling gennem Rentekammeret (18. April 1770) overleveret til G. C. v. Oeder, for at han heraf kunde uddrage og bearbejde Resultaterne samt fremlægge en Plan angaaende fremtidige Tællinger*). Oeder indsaa straks, at Folketællingen alene ikke var tilstrækkelig til at give udtømmende Kendskab til Befolkningen, der manglede endnu »die Vergleichung der jährlichen Veränderungen im menschlichen Geschlechte mit dem Totale der zu einer Zeit lebenden Menschen, durch welche Vergleichung auch die Regeln festgesetzt werden, wornach aus den jährlichen Veränderungen auf das Total geschlossen werden kann«.**)

For at tilvejebringe de af Oeder ønskede Oplysninger udsendtes i Maj 1770 en Skrivelse til samtlige

*) Statistisk Tabelværk. 4de Række. Litra A. Nr. 8 a.

**) Oeders Beretning om Folketællingen 1769 i Sammlungen zur Geschichte und Statswissenschaft. Udgivet af V. A. Heinze (Göttingen 1789).

Ægteskaber, Fødsler og Dødsfald 1760—69.

Af

Edv. Ph. Mackeprang.

Den 15. August 1769 blev der foretaget en almindelig Tælling af Indbyggerne i den danske Konges samtlige europæiske Lande. De indkomne Lister blev efter kgl. Befaling gennem Rentekammeret (18. April 1770) overleveret til G. C. v. Oeder, for at han heraf kunde uddrage og bearbejde Resultaterne samt fremlægge en Plan angaaende fremtidige Tællinger*). Oeder indsaa straks, at Folketællingen alene ikke var tilstrækkelig til at give udtømmende Kendskab til Befolkningen, der manglede endnu »die Vergleichung der jährlichen Veränderungen im menschlichen Geschlechte mit dem Totale der zu einer Zeit lebenden Menschen, durch welche Vergleichung auch die Regeln festgesetzt werden, wornach aus den jährlichen Veränderungen auf das Total geschlossen werden kann«.**)

For at tilvejebringe de af Oeder ønskede Oplysninger udsendtes i Maj 1770 en Skrivelse til samtlige

*) Statistisk Tabelværk. 4de Række. Litra A. Nr. 8 a.

**) Oeders Beretning om Folketællingen 1769 i Sammlungen zur Geschichte und Statswissenschaft. Udgivet af V. A. Heinze (Göttingen 1789).

Biskopper om at foretage en tilforladelig Ekstrakt af Kirkebøgerne fra 1760 til 1769 (begge inklusive); med Skrivelsen fulgte en Del trykte Skemaer, som Biskopperne skulde sende videre til de enkelte Præster; efter 6 Ugers Forløb skulde Skemaerne igen være Biskopperne i Hænde og af ham sendes til Rentekammeret, der igen straks lod dem gaa videre til Oeder. De udsendte Skemaer var ret smaa, ikke større end en Side i Nationaløkonomisk Tidsskrift; Skemaets For-side er gengivet Side 144*); Bagsiden indeholdt de døde efter Køn og étaarige Aldersklasser.

I Slutningen af August 1770 var Oeder i Besiddelse af saa godt som samtlige udsendte Skemaer**) og kunde begynde paa Bearbejdelsen af det indsamlede Materiale. I 1772, da Oeder indgav sin Beretning om Folketællingen, var den dog endnu ikke færdig, Opgørelsen af de viede, fødte og døde kunde først »noch einiger Zeit als eine Zugabe der Hauptsache folgen †). Desværre har denne Zugabe aldrig set Lyset. Oeder blev efter Struenses Fald tilsidesat af den ny Regering og forflyttet fra København til Oldenburg. Jeg ved ikke, om Bearbejdelsen af det indsamlede Materiale blev tilendebragt, men det sandsynligste er, at hele Arbejdet er gaaet i Staa ved Oeders Forflyttelse. Det er forøvrigt ret mærkeligt, at Oeder ikke selv omtaler Sagens videre Forløb, da han dog havde direkte Op-

*) Skemaets Størrelse har været ret uheldigt, i alt Fald har Størstedelen af Præsterne ikke benyttet det trykte Skema, men selv lavet et større efter dettes Mønster.

**) Der manglede kun Oplysninger fra enkelte Sogne, hvis Kirkebøger ikke var til Stede.

†) Se Note **) S. 142.

Udtoz af Kirke-Bøgerne for Aarene 1760, til 1769.

I Præstegjeldet eller Sognet
med dets Anmæker.

Provstie, Herred

Stift

Fødde.												
I Aaret	1760	1761	1762	1763	1764	1765	1766	1767	1768	1769		
Iblant disse Fødde i Li Aar sammentagne												
Drengs- Viger.	Uægte Løvlinger og Trillinger med videre		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Naar alle Li Aar sammentages treffer ind paa Maanedene												
Fødde.	Jan.	Feb.	Mr.	Apr.	Maj	Jun.	Jul.	Aug.	Spt.	Oct.	Nov.	Dec.
Kærvic- de Var.												
I Aaret	1760	1761	1762	1763	1764	1765	1766	1767	1768	1769		
Naar alle Li Aar sammentages, findes viede												
Ungkarle med Viger						Enkemand med Viger						
: : : : Enker						: : : : Enker						
Naar alle Li Aar sammentages, treffer ind paa Maanedene												
Viel- fer.	Jan.	Feb.	Mr.	Apr.	Maj	Jun.	Jul.	Aug.	Spt.	Oct.	Nov.	Dec.
Døde.												
I Aaret	1760	1761	1762	1763	1764	1765	1766	1767	1768	1769		
I denne Summa af						Døde i samtlige Li Aar, ere						
Af Mandkønnet						Af Kvindkønnet						
Naar alle Li Aar sammentages, treffer ind paa Maanedene												
Døds- fald.	Jan.	Feb.	Mr.	Apr.	Maj	Jun.	Jul.	Aug.	Spt.	Oct.	Nov.	Dec.

fordring dertil, da han i 1789 lod sin Beretning fra 1772 om Folketællingen trykke.

Hvad selve de indsamlede Skemaer angaar, er de forsvundne, kun en lille Rest, omfattende Sognene i Tørning Len, paa Als og Ærø findes endnu*). De nævnte Sogne laa i de Dele af det danske Monarki, der i verdslig Henseende hørte til Slesvig, men i gejstlig Henseende til Danmark (henholdsvis Ribe og Fyns Stift); maaske er netop af den Grund disse Dele udskilt fra det øvrige danske Materiale for at lægges til det slesvigske, en Udskillelse, der har bevaret dem fra Tilintetgørelse.

Trykte Resultater af den nævnte Tælling eksisterer, saa vidt jeg véd, kun et Sted, nemlig i Strøms »Udkast til en Beskrivelse over Hardanger«**), hvor de udfyldte Skemaer for Hardanger findes gengivet. Tørning Len, Als og Ærø, der i 1769 var beboet af c. 3000 Mennesker†), rummede c. $\frac{1}{20}$ af det daværende Danmarks Landbefolkning; $\frac{1}{20}$ er en saa stor Brøk, at man med Forsigtighed kan overføre mange af de nedenfor fundne Resultater paa hele Landbefolkningen.

Sidestilles Antallet af Vielser med Antallet af Beboere, faar man følgende Oversigt: (se S. 146).

Endskønt man her har regnet med en for stor Befolkning (for Tørning Lens Vedkommende), er en Vielseshyppighed af 18 $\frac{0}{100}$ meget høj, set i Forhold til Nutiden. Dette stemmer godt med, hvad man

*) De fundne Tabeller tilhører Rigsarkivet.

**) København 1781. I »Materialien zur Statistik der Dänischen Staaten«. I. Band p. 208 findes dog nogle Oplysninger, der synes at hidrøre fra Tællingen 1760—69.

†) Uden Købstæderne Ærøskøbing og Sønderborg; der findes intet Skema paa sidstnævnte.

	Ægte- skaber	Befolk- ning *)	Viede aarlig i promille af Befolkningen
Tørning Len	1490	17063	17.5
Ærø	551	5118	21.5
Als (uden Sønderborg og Kekenis Sogn)	1097	12353	17.0
Tilsammen...	3138	34534	18.2

ellers véd om det 18. Aarhundredes Vielseshyppighed; i Statistisk Tabelværk 5. Række, Litra A, Nr. 5 (S. 88) findes angivet Vielserne i hele Danmark fra 1775; ved Hjælp af disse Tal og Tallene fra de tre Tællinger 1769, 1787 og 1801 er det muligt at beregne Vielseshyppigheden i Perioden 1775—99 paa et lige saa sikkert Grundlag, som det hvorpaa det 19. Aarhundredes Vielseshyppighed er beregnet. Vielseshyppigheden bliver efter dette:

1775—79	18.1 ‰
1780—84	17.6 ‰
1785—89	16.3 ‰
1790—94	17.8 ‰
1795—99	18.4 ‰

Hyppigheden er langt større end Nutidens; tager man større Perioder, vil man se en stadig Nedgang lige fra det 18. Aarhundredes Midte, og det ikke alene i Danmark, men ogsaa i Sverige**), Finland**) og Oldenburg†), jfr. følgende: (se S. 147).

Ved Vielseshyppighed er der ovenfor forstaaet Forholdet mellem de viede og hele Befolkningen; rimeligere er det at sætte de viede i Forhold til de

*) For Ærø og Als stammer Tallet fra 1769, for Tørning Len fra 1803.

**) Sundbärg: Statistiska Öfversiktstabeller för olika länder.

†) Statistische Nachrichten über das Grossherzogthum Oldenburg, 9 Heft, 1867.

Vielseshyppighed i promille

	Danmark	Sverige	Finland	Oldenburg
1751—1770.....	—	17.7	17.6	20.6**)
1770—1800.....	17.6*)	16.7	16.9	17.2
1800—1840.....	16.6	16.3	16.1	—
1840—1870.....	16.1	14.3	15.9	16.0
1870—1900.....	14.9	12.7	15.1	—

*) 1775—1800. **) 1760—69.

ugifte over 20 Aar, altsaa til den Del af Befolkningen, der kan indgaa Ægteskab. Det sidstnævnte Antal udgjorde i 1787 c. 23 % af hele Befolkningen, medens det i det 19. Aarhundrede kun har udgjort c. 21 %. Denne høje Procent i 1787 fremkommer dog ikke, fordi der dengang var faa gifte, thi der var mange, men fordi Aldersgruppen under 20 Aar er tyndt besat som Følge af den større Børnedødelighed. Men naar der i 1787 var 23 % mod nu c. 21 %, der kunde gifte sig, er det intet Under, at der da giftede sig c. 17 % mod nu c. 15 %. Grunden til de tidligere Tiders forholdsvis store Vielseshyppighed ligger altsaa for en stor Del i Befolkningens Aldersfordeling.

Vielsernes Fordeling paa de enkelte Aarstider var særlig i ældre Tider afhængig af Skik og Brug. Efterfølgende Tal viser Fordelingen, naar Aarets samlede Antal Vielser sættes lig 100, og alle Maanederne gøres lige lange*); (se S. 148).

I Tørning Len og paa Als er Oktober og November Maaned de egentlige Vielsesmaaneder, i disse stiftes næsten Halvdelen af samtlige Ægteskaber; nu da den travle Høsttid er forbi, har man Tid til at

*) Perioden 1760—69, undtagen for Sverige 1746—57. Oplysningerne for Hardanger er taget fra Strøms tidligere nævnte Bog; Oplysningerne fra Sverige fra »De första officiella relationerna om svenska tabelverket», udgivet af A. Hjelt, Helsingfors 1899.

	Tørring	Len	Ærø	Als	Hardanger	Sverige
Januar.....	3		10	6	6	7
Februar.....	5		9	4	0	5
Marts.....	2		8	4	0	5
April.....	3		8	4	1	6
Maj.....	5		7	4	4	6
Juni.....	11		7	11	56	8
Juli.....	6		10	9	6	4
August.....	4		5	2	1	3
September....	7		8	8	3	8
Oktober.....	31		7	22	4	19
November....	18		9	20	12	14
December....	5		12	6	7	15

holde Bryllup; Høstmaaneden August rummer knap 4 ⁰/₁₀ af de indgaaede Ægteskaber. Ægteskaberne i Sverige fordeler sig omtrent paa samme Maade, kun strækker Bryllupperne sig her helt ind i December, der har samme Antal Vielser som Oktober og November. I Modsætning til de nævnte Landsdele udviser Ærø en langt ligeligere Fordeling af Vielserne, dog er der et lille Maksimum midt om Vinteren (December—Januar) og et tilsvarende midt om Sommeren (Juli); Minimet i August viser, at Høsten ogsaa her spiller en Rolle. Medens Forholdene saaledes i Almindelighed lægger Vielserne paa de Tider af Aaret, hvor det daglige Arbejde er mindst intensivt, medføre Forholdene i Hardanger — de store Afstande — at Vielserne særlig finder Sted om Sommeren, over Halvdelen af Aarets Ægteskaber bliver indgaaet i Juni Maaned.*)

*) Vil man gaa udenfor Norden, finder man Oplysning om Ægteskabernes Fordeling pr. Maaned i Oldenburg (Statistische Nachrichten l. c.), Frankfurt am Main (Statistische Beschreibung der Stadt Frankfurt, 1895), Lübeck (Die Einwohnerzahl Deutscher Städte von Reisner, 1903), og Paris (Recherches

Ægteskaberne har utvivlsomt ofte ikke alene samlet sig paa en enkelt Maaned, men paa en enkelt Dag i Maanedens Forløb; paa Femern vedtog Landdagen hvert Aar en bestemt Dag (om Efteraaret), paa hvilken samtlige Vielser skulde finde Sted, ganske vist blev Paabudet ikke overholdt, men nogen Rolle har det utvivlsomt spillet.*)

Fortidens Trolovelse bevirkede paa den anden Side ofte en ligelig Fordeling af Ægteskaberne over hele Aaret; de trolovede, der flyttede sammen straks efter Trolovelsen, tænkte først paa Ægteskab, naar der var en Arving i Udsigt, og denne Udsigt kunde jo ligesaa godt indtræffe i den ene som i den anden Maaned. Her er maaske Forklaringen paa Vielsernes ligelige Fordeling paa Ærø, hvor de trolovedes Sammenflytten var ret almindelig.**)

statistiques sur la ville de Paris, 1826). Karakteristisk er de to udprægede Minima i Marts og December, Faste- og Adventmaaned.

	Oldenburg 1791—1800	Frankfurt 1761—70	Paris 1763—67	Lübeck 1750—69
Januar	7	11	10	7
Februar	7	11	15	5
Marts	2	3	3	4
April	9	7	7	9
Maj	17	10	10	15
Juni	10	10	9	8
Juli	7	10	9	7
August	3	11	7	7
September	5	5	8	7
Oktober	10	7	9	16
November	18	13	12	14
December	5	2	1	1

*) Georg Hanssen: Historisch-statistische Darstellung der Insel Fehmarn, 1832.

***) Jfr. Hübertz: Beskrivelse over Ærø, 1834.

I det 19. Aarhundrede genfinder man stadig Efteraarsmaanederne som de egentlige Ægteskabsmaaneder, men ved Siden heraf kommer Skiftetiderne, særlig Maj Maaned, til at spille en stedse større Rolle, alt som man nærmer sig Nutiden, jfr. efterfølgende Forholdstal:

	1760—69	1855—59	1880—84	1895—1900
Januar	5	5	4	4
Februar	5	5	6	5
Marts	4	6	7	6
April	5	9	10	10
Maj	5	11	14	14
Juni	10	9	7	7
Juli	8	7	6	6
August	3	4	4	4
September	7	5	5	6
Oktober	24	12	11	11
November	17	16	17	18
December	7	11	9	9

Vort Materiale giver Oplysning om de giftes »Civilstand« ved Ægteskabets Stiftelse. Ialt indgaas 67 % af Ægteskaberne mellem Ungkarle og Piger, 6 % mellem Enkemænd og Enker og 27 % mellem Personer, hvoraf den ene Part har været gift før. Vi har her et talmæssigt Udtryk for Datidens Skik, at den unge Mand giftede sig med sin langt ældre Madmoder. I det 19. Aarhundrede har Udviklingen medført et stadigt ringere Antal Giftermaal mellem Personer, hvoraf den ene Part tidligere har været gift, jfr. efterfølgende*):

	1760—69	1855—59	1895—1900
Ungkarle med Piger . . .	67	79	88
Ungkarle med Enker . .	10	8	3
Enkemænd med Piger .	17	11	7
Enkemænd med Enker .	6	2	2

*) I Pommern var efter Süssmilch (Die göttliche Ordnung. 4. Ausgabe, 1775, I T. p. 183) i Perioden 1748—54 Forholdet henholdsvis 68 %, 11 %, 16 % og 5 %.

For Folketællingen 1787's Vedkommende findes i Eggers Manuskript i Statistisk Bureau en Tabel over Befolkningens »Civilstand« ved Ægteskabets Indgaaelse. I hele Danmark fandtes 1787 298112 gifte Personer, der var gifte i følgende Forhold*):

Ungkarle med Piger	197206	66 %
Ungkarle med Enker.....	43594	15 %
Enkemænd med Piger.....	49736	17 %
Enkemænd med Enker	7576	2 %

Ovenstaaende giver altsaa et Billede af de i Tiden c. 1740—1787 viede Personers »Civilstand«, Tallet indeholder dog ikke alle de viede i dette Tidsrum, idet mange af de indgaaede Ægteskaber igen er bleven opløste ved en af Parternes Død; en saadan Opløsning er særlig afhængig af Ægtefolkernes Alder, jo ældre de begge eller i alt Fald en af Parterne er, desto mere udsat er Ægteskabet for at blive opløst; dette forklarer, at Kombinationen »Enkemænd med Enker« nu kun findes i 2 % af Tilfældene, mod tidligere 6 %. Forøvrigt skulde man efter dette have ventet, at Kombinationen »Ungkarle med Piger« var langt hyppigere repræsenteret, end faktisk er, men maaske ligger Forklaringen deri, at Perioden 1740—60 har haft en endnu lavere Procent, f. Eks. c. 60 mod 67 % i Perioden 1760—69; desuden maa man erindre, at Tallene fra 1787 stammer fra hele Danmark, Tallene fra 1760—69 kun fra en lille Del af Danmarks Landdistrikter.

Medens Antallet af Ægteskaber i vore Skemaer er fuldt ud korrekt og ikke giver Anledning til Tvivl,

*) Betragter man Købstæderne (inkl. København) alene, faar man henholdsvis 73 %, 11 %, 13 % og 3 %.

kan det samme ikke siges om de fødte og døde; man véd — saaledes som det næsten altid er Tilfældet i det 18. Aarhundredes Befolkningsstatistik — ikke, hvad der er forstaaet ved de to Begreber, om de dødfødte er medtaget begge Steder, et af Stederne eller helt udeladt. I Almindelighed forstod man dengang fødte som lig døbte og døde som lig begravede, men om det er Tilfældet her, saaledes at de dødfødte (o: de døde før Daaben) kun er anført blandt de døde og ikke blandt de fødte, vides ikke. Hertil kommer endvidere, at ikke alle dødfødte bleve begravede paa Kirkegaarden eller indførte i Kirkebøgerne*). Trods dette kan vore Tal dog fortælle en Del, om end ikke nøjagtige Procenter saa Maksimum og Minimum.

Sidestilles Forholdet mellem de indgaaede Ægteskaber og de ægtefødte 1760—69, faar man:

	Ægteskaber	Ægtefødte	Ægtefødte pr. Ægteskab
Tørring Len (uden Fole Sogn).....	1440	5017	3.5
Ærø.....	551	1872	3.4
Als (u. Sønderborg og Kekenis Sogn)	1097	3663	3.3
Tilsammen...	3088	10552	3.4

*) I Statistisk Tabelværk, 5. Række, Litra A, Nr. 5, Side 88 ff. er der gjort nærmere Rede for, hvor forskelligt det 18. Aarhundrede opfattede »fødte« og »døde«. Først i Slutningen af 1790'erne fik man Øjet op for, at de dødfødte burde medtages; i den Hensigt foretog man 1788—97 en Udskrift af Kirkebøgerne over begravede dødfødte (findes i Rigsarkivet); for Ærøs Vedkommende fandt man 44 dødfødte Dreng og 42 dødfødte Piger, altsaa i Forhold til de fødte 1760—69 c. 5%. Tallene for Als (inkl. Sønderborg) er lidt mere mærkelige, vi faar her 104 Dreng og kun 58 Piger. I Hist. Tidsskrift, 7. R., II. B. finder G. Bang, at de dødfødte udgør c. 5% af de fødte; samtlige dødfødte antages almindeligt at udgøre c. 8% af de fødte, jfr. Rubin i Hist. Tidsskrift, 5. R. III. B.

Dersom nu de »fødte« ikke omfatter dødfødte, maa Forholdet mellem ægtefødte og Ægteskaber være c. 8 $\frac{0}{10}$ større, altsaa c. 3.7 ægtefødte pr. Ægteskab; skønt de 3.7 er et Maksimumstal, er det dog lavere end det af Rubin*) hævdede Forhold: over 4 ægtefødte pr. Ægteskab; mine Tal er snarere i Overensstemmelse med G. Bangs Undersøgelser (l. c.). I Nutiden (1895—1900) kommer der i Landdistrikterne c. 3.8 ægtefødte (inkl. dødfødte) pr. Ægteskab; efter dette skulde Nutidens Ægteskaber være ligesaa frugtbare som Fortidens (c: 1760—69).

Men hvorledes er nu Forholdet mellem de ægtefødte (inkl. dødfødte) og hele Befolkningen, Fødselsprocenten? I 1760—69 gav 1000 Individuer 9 à 10 Ægteskaber (Ægteskabshyppigheden 18 à 20 $\frac{0}{100}$), og da hvert Ægteskab gennemsnitlig giver mellem 3.1 og 3.7 fødte, maa Datidens Fødselshyppighed ligge mellem 3.1 og 3.7 $\frac{0}{10}$; i Nutiden er Fødselshyppigheden for ægtefødte (inkl. dødfødte) efter en lignende Beregning 2.8 $\frac{0}{10}$. Selv om saaledes Nutidens Ægteskaber er ligesaa frugtbare eller endnu frugtbarere end Fortidens, forhindrer dette ikke, at Fortidens Fødselshyppighed (for ægtefødte) er større end Nutidens; i Fortiden var jo en forholdsvis stor Del af Befolkningen gift. Af dette vil man se, at forholdsvis faa Børn pr. Ægteskab ikke, som f. Eks. G. Bang (l. c. p. 445) antager, behøver at tyde paa en ringe Fødselshyppighed (og et højt

*) Hist. Tidsskrift, 7. R. III. B. Wernicke har i sin Bog »Das Verhältnis zwischen Geborenen und Gestorbenen« (1889) samlet, hvad der foreligger af ældre Statistik angaaende Forholdet mellem Ægteskaber og døbte (ægte + uægte); dette Forhold, der er ret varierende fra Sted til Sted, er snart under, snart over 4.

Multiplum, α : det Tal, hvormed de fødte skal multipliceres, naar man vil finde Befolkningen).

I 1760—69 blev der i hele Danmark (Statistisk Tabelværk, l. c. Side 88) født c. 260000 Mennesker, vi ved ikke, om dette Tal indeholder de dødfødte, men det kan i alt Fald ikke være over 8 $\frac{0}{10}$ større, altsaa ikke over c. 280000; Folketallet i Danmark var 1769 uden Militær c. 786000, med Militær c. 800000*). De 800000 maa paa den ene Side forhøjes noget, da Tællingen blev holdt om Sommeren, men skal paa den anden Side formindskes noget, da vi gjerne vilde have Folketallet nogle Aar tidligere, midt i 1760—69. Ved Hjælp af de 3 Tal 260000, 280000 og 800000 finder man en Fødselshyppighed (inkl. dødfødte og uægte) mellem $3\frac{1}{4}$ og $3\frac{1}{2}$ $\frac{0}{10}$.

Efterfølgende Tabel angiver Hyppigheden af Uægtefødsler:

	Fødte	heraf uægte	$\frac{0}{10}$
Tørring Len.....	5116	99	1.9
Ærø.....	1894	22	1.2
Als.....	3751	88	2.3
Tilsammen...	10761	209	1.9

Dersom Tallene for de »fødte« ikke rummer de dødfødte, er det relative Antal af uægtefødte faktisk en lille Smule for lille, da Dødsfødsler som bekendt er

*) De hittidige Korrektioner til Folketællingerne 1769 og 1787 har hovedsagelig hvilet paa en Beregning af Fødselsoverskudet, men da dette Overskud maa betegnes som i høj Grad usikkert, maa de nævnte Korrektioner ogsaa være det. Ligeledes bliver det beregnede Folketal fra 1735 urigtigt. Ogsaa Københavns Folketal 1769 er tidligere urigtigt korrigeret; medens Tællingen gav c. 71000, har man forhøjet det til c. 93000 (Danmarks Statistik I B. p. 564), medens det rettelig kun burde forhøjes til c. 80000. I 1787 var Københavns Folketal c. 90000; der har altsaa ikke været en Nedgang i Hovedstadens Befolkning fra 1769 til 1787, men tvært imod en stor Opgang. (Statistisk Tabelværk, l. c. Side 1 og 17).

hyppigst blandt de uægte. Ærø viser sig her med meget faa uægtefødte, hvad der stemmer med Hübertz Beretning (l. c.), han nævner saaledes, at der i Løbet af 100 Aar (1700—1800) kun blev født 56 uægte Børn i Ærøskøbing; da der i 1760—69 blev født c. 400 Børn i Ærøskøbing, har vi altsaa c. 4000 fødte med 56 uægte, d: 1.4 % uægte. De 2 % uægtefødte stemmer godt med G. Bangs (l. c.) Beregninger fra Sjælland, i Perioden 1750—79 er der her 2.8 % uægtefødte. *)

Nedenstaaende Oversigt giver Oplysning om Fødslernes Fordeling paa de enkelte Aarstider; dersom de fødte her er ensbetydende med de døbte, indeholder Tabellen ganske vist snarest Daabsmaaneden, men da Fødsel og Daab dengang fulgte ret hurtig efter hinanden, kan dette Forhold dog ikke spille nogen væsentlig Rolle.

	Fødsler				Tils. pCt.
	Tørring pCt.	Len pCt.	Ærø pCt.	Als pCt.	
Januar	7.7		6.1	7.5	7.7
Februar	8.3	33.2	9.9	9.1	8.8
Marts	8.4		8.8	8.9	8.6
April	8.8		8.9	8.1	8.5
Maj	8.3		7.1	8.1	8.9
Juni	8.9	33.0	6.8	7.5	7.5
Juli	8.1		6.2	7.5	7.5
August	8.6		8.2	8.4	8.4
September	9.5		9.1	8.7	9.2
Oktober	7.6	33.8	9.7	9.9	8.4
November	8.6		10.4	8.8	9.9
December	8.1		8.8	8.6	8.3
	100.0	100.0	100.0	100.0	

*) Skemaerne giver Oplysning om de fødtes Køn, ialt 5538 Dreng og 5223 Piger, d: 515 Dreng og 485 Piger af hver 1000 fødte. Oplysningerne om Trilling- og Tvillingfødsler er derimod ikke gode, da man ikke altid kan se af Tabellerne, om Tallet gælder Tvillingfødsler eller Tvillingfødte.

I Modsætning til Ægteskaberne er Fødslerne fordelt ret ligelig over hele Aaret. Deles dette i 3 Dele, faar man henholdsvis 35 0/0, 33¹/₂ 0/0 og 31¹/₂ 0/0 paa de enkelte Dele. Aarets 4 sidste Maaneder har de fleste Fødsler, de 4 Sommermaaneder de færreste. Dette genfindes i alle tre Dele, om end i forskellig Grad, størst er Forskellen paa Ærø, mindst i Tørring Len. Der maa altid være en vis Sammenhæng mellem Antallet af Vielser og Antallet af Fødsler, om end man ikke maa glemme, at omtrent ³/₄ af samtlige ægte Fødsler falder paa ældre Ægteskaber. Her ser det ud, som Vielserne i mange Tilfælde er gaaet umiddelbart forud for Fødslerne, i alt Fald har man stadig den største Vielseshyppighed og den største Fødsels-hyppighed i Aarets sidste Tredjedel; særlig for Ærøs Vedkommende følges Fødslerne og Vielserne smukt ad:

	Vielser	Fødte
Januar—April.....	34.7	33.7
Maj—August.....	29.3	28.3
Septbr.—Decbr....	36.0	38.0

I Sammenligning med Nutiden vil man se en Forskydning af Maksimum fra Efteraar til Foraar, jfr. efterfølgende:

	1760—69	1855—59*)	1895—1900*)
Januar—April	34	35	35
Maj—August	31	34	33
September—December ...	35	31	32

Gaar vi til Sverige, vil vi for Perioden 1749—57 se en lignende Fordeling af Fødslerne som i Danmark, dog ligger Maksimum her i Aarets 4 første Maaneder;

*) Hele Danmark; paa Fyen var der dog flere Fødsler i September—December end i Maj—August.

langt mere udpræget genfindes dette Foraarsmaksimum i Paris og Frankfurt, jfr. efterfølgende Sammenligning:

	Sverige (1749-57)	Paris (1670-1787)	Frankfurt (1761-70)	Lybeck (1750-69)
Januar—April	36	36	36	34
Maj—August	29	32	32	32
September—December	35	32	32	34

Dødelighedsprocenten er som efterfølgende Tal viser c. 28.6 ‰:

	Døde	Befolkning *)	Døde aarlig i pro mille af Befolkningen
Tørring Len	4981	17063	29.2
Ærø	1633	5118	31.9
Als (uden Sønderborg og Kekenis Sogn)	3246	12353	26.3
Tilsammen	9860	34534	28.6

Disse 28.6 ‰ er dog et Minimumstal, thi dels er Befolkningen her taget vel stor (jfr. Note 1 p. 146) og dels indeholder Tallene maaske ikke Dødsfødsler — i alt Fald ikke alle.

I 1760—69 døde i hele Danmark c. 250000 Mennesker; regnes ligesom tidligere Folketallet i 1764 til 800000, faas en Dødelighedssandsynlighed (inkl. dødfødte) af 31.3 ‰, omtrent dobbelt saa stor som Nutidens. I Sverige var Dødeligheden 1751—70 c. 28 ‰, i Oldenburg 1760—69 c. 30 ‰, begge disse Tal er ligesom ovenfor for Danmarks Vedkommende Minimumstal.

Omstaaende Oversigt angiver Antallet af døde Mænd efter Alder**). I Tabellen vil man tydelig

*) Jfr. Note 1 p. 145.

***) Nogle enkelte Sogne med urigtige Sammentællinger er udeladt. For Pladsens Skyld er Opgørelsen over Kvinderne udeladt.

Døde af Mandkon, fordelte efter Alder:

Alder	Antal	Alder	Antal	Alder	Antal	Alder	Antal	Alder	Antal
0 Aar..	949	20 Aar..	28	40 Aar..	31	60 Aar..	47	80 Aar..	38
1 — ..	242	21 — ..	15	41 — ..	20	61 — ..	29	81 — ..	19
2 — ..	203	22 — ..	17	42 — ..	23	62 — ..	20	82 — ..	33
3 — ..	137	23 — ..	14	43 — ..	12	63 — ..	56	83 — ..	10
4 — ..	94	24 — ..	11	44 — ..	18	64 — ..	33	84 — ..	20
5 — ..	67	25 — ..	15	45 — ..	25	65 — ..	50	85 — ..	16
6 — ..	47	26 — ..	12	46 — ..	22	66 — ..	36	86 — ..	13
7 — ..	51	27 — ..	24	47 — ..	23	67 — ..	40	87 — ..	10
8 — ..	28	28 — ..	17	48 — ..	19	68 — ..	27	88 — ..	10
9 — ..	25	29 — ..	13	49 — ..	29	69 — ..	23	89 — ..	4
10 — ..	25	30 — ..	14	50 — ..	45	70 — ..	59	90 — ..	5
11 — ..	20	31 — ..	12	51 — ..	16	71 — ..	28	91 — ..	3
12 — ..	27	32 — ..	13	52 — ..	21	72 — ..	41	92 — ..	7
13 — ..	12	33 — ..	20	53 — ..	23	73 — ..	27	93 — ..	3
14 — ..	10	34 — ..	13	54 — ..	37	74 — ..	27	94 — ..	4
15 — ..	17	35 — ..	18	55 — ..	33	75 — ..	38	95 — ..	3
16 — ..	11	36 — ..	27	56 — ..	31	76 — ..	28	96 — ..	4
17 — ..	18	37 — ..	17	57 — ..	28	77 — ..	33	97 — ..	4
18 — ..	25	38 — ..	18	58 — ..	30	78 — ..	31	98 — ..	2
19 — ..	11	39 — ..	25	59 — ..	20	79 — ..	33	99 og over 2	

kunne se de runde Aldersaars Indflydelse: ved 50, 60, 70 Aars Alderen er der her dobbelt saa mange døde som i det foregaaende eller efterfølgende Aar.

I de her behandlede Sogne blev der 1760—69 født 4819 Drengbørn, samtidig døde i Alderen 0, 3: mellem 0—1 Aar, 949, saa næsten $\frac{1}{5}$ af samtlige fødte Drengbørn døde i det første Aar. Dette Tal er dog usikkert, da man ikke véd, om de dødfødte er medregnet eller ej. Dersom de 4819 Dreng alle er levendefødte og de 949 døde indeholder dødfødte, faar man ved at fradrage 5% 708 Dødsfald uden dødfødte og en Dødelighed for levendefødte af c. 15% og for levendefødte plus dødfødte af 21% , idet de døde saa udgør $708 + 8\% = 1094$. Omfatter de 949 døde ikke dødfødte, faas

en Dødelighed for levendefødte af c. 20 ‰, og for levendefødte + dødfødte af c. 26 ‰. Dødeligheden for levendefødte ligger med andre Ord mellem 15 og 20 ‰, for levendefødte og dødfødte tilsammen mellem 21 og 26 ‰. Til Sammenligning kan tjene, at af 100 nyfødte (levendefødte) døde i Sverige (1761—1770) 21.6, i Oldenburg (1791—1810) 24.7 og i Leipzig (1761—70) 36.6*). Vi bør erindre, at vi ovenfor kun har haft at gøre med Drengbørn, der som bekendt i det første Leveaar har en betydelig større Dødelighed end Pigebørnene; i Sverige (1761—70) var Drengenes Dødelighed 22.6 ‰ mod Pigernes 20.6 ‰. I Nutidens Danmark (Landdistrikterne) dør af 100 levendefødte Drengbørn c. 12 ‰ inden et Aars Forløb.

Af de 4819 Drengbørn er der c. 3900 tilbage efter et Aars Forløb, højst c. 4100 og mindst c. 3600; efter dette faar vi følgende:

Minimumsdødelighed:

levende 1 Aar gamle	4100	Dødelighedsprocent	5.9
døde 1—2 Aar	242		
levende 2 Aar gamle	3858	—	5.3
døde 2—3 Aar	203		
levende 3 Aar gamle	3655	—	3.8
døde 3—4 Aar	137		
levende 4 Aar gamle	3518	—	2.7
døde 4—5 Aar	94		
levende 5 Aar gamle	3424		

Maksimumsdødelighed:

levende 1 Aar gamle	3600	Dødelighedsprocent	6.7
døde 1—2 Aar	242		
levende 2 Aar gamle	3358	—	6.0
døde 2—3 Aar	203		
levende 3 Aar gamle	3155	—	4.3
døde 3—4 Aar	137		
levende 4 Aar gamle	3018	—	3.1
døde 4—5 Aar	94		
levende 5 Aar gamle	2924		

*) H. Westergaard: Die Lehre von der Mortalität und Morbilität (1901) p. 288 ff.

Kastes et Blik paa Børnedødeligheden (Drenge) i det 19. Aarhundrede, faar man for Danmarks Vedkommende:

Alder	1760—69	1860—64	1896—1900
0—1 Aar	15 à 20 ‰	14.6 ‰	14.6 ‰
1—2 —	5.9 - 6.7 ‰	4.1 ‰	2.3 ‰
2—3 —	5.3 - 6.0 ‰	2.3 ‰	1.2 ‰
3—4 —	3.8 - 4.3 ‰	1.8 ‰	0.8 ‰
4—5 —	2.7 - 3.1 ‰	1.3 ‰	0.7 ‰

Medens Dødeligheden i Løbet af 130 Aar kun er gaaet lidt ned for Aldersklassen 0—1, er den allerede i Alderen 1—2 faldet til mellem Halvdelen og Tredjedelen, og i Aldersklasserne 2—3, 3—4 og 4—5 endog til $\frac{1}{4}$ à $\frac{1}{5}$ af sin oprindelige Højde.

Ud over den spæde Barnealder kan man ikke af det her foreliggende Materiale bestemme Dødeligheds-sandsynlighederne, da Oplysning om Befolkningens Alderssammensætning mangler. Derimod kan man danne Dødelighedssandsynlighederne ad anden Vej. I Materialien (l. c.) findes to Lister fra 1781 til 1783 over Antallet af døde i hele Danmark, fordelt efter Alder*); samtidig kendes den eksisterende Befolkning efter Alder gennem Folketællingen 1787. Paa Grundlag af de nævnte Oplysninger kan man danne følgende Tabel:

Alder	Levende	Døde	Procent	Dødelig- heden i Nutiden
0—10 Aar	195000	9800	5.0	2.5
10—20 —	145000	900	0.6	0.4
20—30 —	142000	1350	1.0	0.5
30—40 —	117000	1600	1.4	0.7
40—50 —	96000	1750	1.8	0.9

*) Saadanne Lister findes fra 1776, kun de to nævnte er trykte, men Listerne for flere af de andre Aar findes dels i Rigsarkivet, dels i Statistisk Bureau.

Den her fundne Dødelighed fra c. 1782 stemmer med Erfaringerne fra andre Lande; af 1000 levende dør inden et Aar i

Alder	Danmark c. 1782	Sverig *) 1781—85	Carlisle *) 1779—1787
0—10 Aar ..	50	57	49
10—20 — ..	6	8	6
20—30 — ..	10	10	8
30—40 — ..	10	12	11
40—50 — ..	18	15	14

Dødsfaldenes Fordeling paa Aarets Maaneder (1760—69) ses af følgende Oversigt:

	Dødsfald:			
	Tørring Len pCt.	Ærø pCt.	Als pCt.	Tils. pCt.
Januar.....	8.6	9.8	9.0	8.9
Februar.....	9.1	9.0	9.8	9.4
Marts.....	9.2	12.2	10.4	10.1
April.....	10.4	10.9	10.5	10.5
Maj.....	11.0	8.3	8.8	9.9
Juni.....	9.2	10.1	8.5	9.2
Juli.....	8.2	6.1	5.9	7.2
August.....	6.9	5.6	7.1	6.7
September ..	6.4	5.9	6.7	6.4
Oktober.....	6.4	6.7	7.2	6.7
November...	7.4	6.9	7.0	7.2
December...	7.2	7.6	9.1	7.8
	100.0	100.0	100.0	100.0

Fordelingen er omtrent som i Nutiden (1895—1900) finder man for Januar—April 38.2 % af Dødsfaldene, for Maj—August 33.0 % og for September—December 28.8 %).

I nedenstaaende Tabel er Antallet af døde opførte for hver enkelt Aar i Perioden 1760—69. Særlig Aaret 1763 viser sig som et Aar med stor

*) Westergaard l. c.

Dødelighed, og det ikke alene i de tre her anførte Landsdele, men ogsaa i hele Danmark, hvor Dødeligheden for det normale Antal, c. 25000, steg til c. 33400 (Stat. Tabelværk, I. c.).

Aar	Tørning Len	Døde		
		Ærø	Als	Ialt
1760	404	104	318	826
1761	453	137	331	921
1762	498	142	331	971
1763	716	266	337	1319
1764	427	171	303	901
1765	403	141	307	851
1766	494	211	426	1131
1767	552	136	291	979
1768	418	131	277	826
1769	416	194	325	935
Tilsammen 4781*)		1633	3246	9660*)

Dog synes Als at være ret uberørt, men til Gengæld har denne Ø en særlig stor Dødelighed i 1766**), medens Tørning Len samme Aar har det normale Antal Dødsfald. Aaret 1766 er for hele Danmarks Vedkommende et Normalaar.

*) Uden Fole Sogn.

**) Efter Hübertz grasserede i 1766 Kopper paa Ærø. For hele det 18. Aarhundredes Vedkommende angiver H. de Aar, der har haft en særlig stor Dødelighed, samt de døde's Antal i Ærøskøbing; 1766 døde efter H. 51 Personer, 1769 58 Personer, efter vore Lister var Dødeligheden henholdsvis 52 og 56. I Gram Sogn (Tørning Len) var der efter »Den danske Atlas« (VII p. 174) fra 1730 til 1775 2106 fødte og 2077 døde, s: 45 fødte og 45 døde aarlig. et Tal, der stemmer fuldt ud med vore. Den ringe Forskel mellem fødte og døde skyldes efter Pontoppidan den sundhedsfarlige Kniplingsindustri.